

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2017.26.44>

Ewa KULA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

[rec.] Katarzyna Dormus, Justyna Wojniak, Anna Włoch, *Edukacja kobiet, kobiety w edukacji. Szkice historyczno-pedagogiczne*, Impuls, Kraków 2017, ss. 171

O ile na temat wychowania i edukacji chłopców wiadomo jest dosyć dużo, to na temat wychowania i kształcenia dziewcząt nasza wiedza wciąż jest jeszcze dość ogólnikowa. Problematyka edukacji dziewcząt w domu, na dworach oraz w klasztorach poruszana była przy okazji podejmowania innych zagadnień, takich jak dzieje obyczajów, historia życia prywatnego, historia Kościoła czy dzieje zakonów żeńskich¹. A przecież sprawa wychowania i kształcenia kobiet jest jednym z istotnych problemów historii kultury w Polsce. Wśród opracowań traktujących o dążeniach kobiet do równouprawnienia wymienić należy książki pod redakcją Andrzeja Szwarca i Anny Żarnowskiej². Walka kobiet o równouprawnienie, zapoczątkowana w Stanach Zjednoczonych, przybrała na ziemiach pol-

¹ *Historia życia prywatnego*, t. 4: *Od rewolucji francuskiej do I wojny światowej*, red. M. Perrot, tłum. z j. francuskiego A. Paderewska-Gryza, B. Panek, W. Gilewski, Wrocław 1999; A. Szyklar, *Działalność wychowawczo-edukacyjna żeńskich zgromadzeń zakonnych w Małopolsce w okresie potrydenckim do 1815 roku*, Kraków 2012; M. Borkowska, *Zakony żeńskie w Polsce w epoce nowożytnej*, Lublin 2010.

² *Kobieta i edukacja na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, red. A. Żarnowska i A. Szwarz, cz. 1 i 2, Warszawa 1992, wyd. 2 poprawione, Warszawa 1995; *Kobieta i kultura. Kobiety wśród twórców kultury intelektualnej i artystycznej w dobie rozbiorów i w niepodległym państwie polskim*, red. A. Żarnowska i A. Szwarz, Warszawa 1996; *Kobieta i kultura życia codziennego. Wiek XIX i XX*, red. A. Żarnowska i A. Szwarz, Warszawa 1997; *Kobieta i rewolucja obyczajowa. Wiek XIX i XX*, red. A. Szwarz, A. Żarnowska, Warszawa 2006; *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. A. Szwarz, A. Żarnowska, Warszawa 2008.

skich formułę dążenia do uzyskania przez kobiety prawa do nauki i do pracy. Pierwszym krajem europejskim, który zezwolił na uniwersyteckie studia kobiet, była Szwajcaria. Od 1864 r. mogły one studiować w Zurychu, od 1872 r. w Genewie i Bernie, od 1878 r. w Neuchatel. We Francji oficjalnie kobiety mogły podejmować studia w Paryżu od 1868 r.³ Z tym większym zainteresowaniem przyjęta być powinna przez czytelników praca, traktująca o problematyce edukacji kobiet w Polsce, Anglii i Stanach Zjednoczonych.

Prezentowany tom zawiera trzy rozprawy, stanowiące jednocześnie trzy rozdziały książki.

Rozdział I zatytułowany jest *Spoleczeństwo polskie doby oświecenia wobec problemu edukacji dziewcząt*. Rozdział II, pod tytułem *Elitarne szkoły dla dziewcząt w Anglii – historia i współczesność. Rola Kościoła katolickiego w rozwoju edukacji kobiet w Anglii i Walii*. Rozdział III nosi tytuł *Aktywistki, bojowniczk, pionierki. Edukacja kobiet, kobiety w edukacji w Stanach Zjednoczonych XIX i XX wieku*.

W rozdziale pierwszym zaprezentowana została dyskusja społeczna nad poprawieniem stanu edukacji dziewcząt w Polsce. Prace takie zapoczątkowała Komisja Edukacji Narodowej. Niejednokrotnie tę kwestię podejmowali ludzie światli, publicyści i myśliciele okresu baroku i oświecenia. Rozdział ten został podzielony na cztery podrozdziały: 1) Problem edukacji kobiet w literaturze zachodnioeuropejskiej XVII i XVIII wieku ; 2) Prasa warszawska lat 60. i 70. XVIII wieku; 3) Działalność Komisji Edukacji Narodowej oraz 4) Literatura czasów stanisławowskich. W podrozdziale pierwszym omówiono kształtowanie się poglądów na edukację kobiet pod wpływem literatury zachodnioeuropejskiej, głównie francuskiej. Przedstawiono tu poglądy François'a Fénelona, ale także Johna Locke'a oraz Jeana-Jacques'a Rousseau. Drugi podrozdział zawiera analizę pojawiających się na łamach prasy publikacji, w których podjęto problem miejsca kobiet w życiu publicznym w Polsce i ich edukacji. W podrozdziale trzecim dość obszernie i szczegółowo przeanalizowane zostały pojawiające się w czasach Komisji Edukacji Narodowej propozycje kształcenia dziewcząt oraz, w rezultacie dyskusji, ujęcie tych kwestii w *Ustawach KEN z 1783 r.* W podrozdziale czwartym pokazano, w jaki sposób edukacja kobiet, bądź jej brak odzwierciedlona została w literaturze polskiej końca XVIII w.

Rozdział ten, oparty na źródłach drukowanych, m.in. pracach F. Fénelona, *O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej*, F. Bielińskiego, *Sposób edukacji w XV listach opisany czy Uniwersale KEN z 1773 r.* oraz dość rozproszonych opracowaniach, znakomicie pokazuje reformę szkolnictwa żeńskiego w XVIII wieku oraz, co istotne, przemiany świadomości społecznej dotyczącej wychowania dziewcząt. Według przekonania ówczesnych bowiem, wykształcenie umysłowe

³ Zgoda wydana w 1861 r. na studia medyczne kobiet w Rosji szybko została cofnięta. R. Wroczyński, *Pedagogika pozytywizmu warszawskiego*, Wrocław 1958, s. XVII.

odgrywało podrzędną rolę, istotne były pobożność i umiejętności praktyczne. Znałe było powiedzenie: „która czyta, śpiewa, gędzie, z tej rzadko cnotliwa będzie”⁴.

W rozdziale drugim, *Elitarne szkoły dla dziewcząt w Anglii – historia i współczesność. Rola Kościoła katolickiego w rozwoju edukacji kobiet w Anglii i Walii*, wyjaśniając fenomen elitarnych szkół średnich w Anglii, podjęto próbę pokazania różnic między elitarnymi szkołami dla chłopców i dziewcząt oraz określono, komu zawdzięcza Anglia i Walia rozwój kształcenia kobiet. Stąd dość sporo miejsca poświęcono roli Kościoła katolickiego w rozwoju edukacji w Anglii i Walii. Szkoły katolickie bowiem, jak wynika z ustaleń Auterek w tym rozdziale, zajmują znaczące miejsce wśród elitarnych szkół Anglii. Nadal jednak w XIX wieku marzeniem wielu pobożnych dziewcząt było umrzeć młodo⁵.

Rozdział podzielony jest na podrozdziały: 1. Zarys historii szkolnictwa w Anglii; 2. szkolnictwo katolickie w Anglii oraz jego wpływ na rozwój edukacji kobiet, 2.1. Działalność Mary Ward (1585–1645), 2.2. Działalność pedagogiczna Madeleine Sophie Barat (1779–1865) i Janet Erskine Stuart (1857–1914), 3. Edukacja dziewcząt w Anglii, 4. Elitarne szkoły dla dziewcząt we współczesnej Anglii. 4.1. Katolickie szkoły dla dziewcząt we współczesnej Anglii.

Całość oparta jest na najnowszych opracowaniach autorów anglosaskich, w zdecydowanej większości na dość rozproszonych publikacjach obcojęzycznych, między innymi na pracy Dereka Gillarda, traktującej o historii edukacji w Anglii, oraz na opracowaniach autorów polskich, a wśród nich Eugenii Potulickiej oraz Dobromira Dziewulaka.

Rozdział trzeci zgodnie z tytułem *Aktywistki, bojowniczk, pionierki. Edukacja kobiet, kobiety w edukacji w Stanach Zjednoczonych XIX i XX wieku*, poświęcony został poglądom dotyczącym kształcenia kobiet, powstającym w XIX wieku zakładom kształcącym kobiety oraz tzw. złotej erze kobiet w oświacie Stanów Zjednoczonych, kiedy znacznie zwiększyła się liczba kobiet, zatrudnianych w placówkach oświatowych oraz na wysokich stanowiskach w hierarchii administracji oświatowej. Zagadnienia te omówione zostały w podrozdziałach: 1. Edukacja prawem kobiety – dziedzictwo Mary Wollstonecraft; 2. „Jak kształcić nasze córki?” Amerykańskie seminaria i kolegia dla kobiet w XIX wieku; 3. „Złota era kobiet” w amerykańskiej polityce edukacyjnej (1900–1945). W rozdziale przybliżone zostały trzy osiemnastowieczne traktaty Mary Wollstonecraft, w tym przetłumaczony współcześnie na język polski, zatytułowany *Wolanie o prawa kobiety* (Warszawa 2011). Poglądy te przenikały do Stanów Zjednoczonych, a ich percepcję omówiono, analizując opracowania, jakie ukazywały się w tym kraju w XIX wieku, autorstwa m. in. Emmy Hart Willard i Almy Lutz.

W rozdziale tym, w większości opracowanym na podstawie prac autorów anglosaskich, opublikowanych na przestrzeni stuleci XVIII–XXI, podjęty temat

⁴ Za: S. Litak, *Z problemów edukacji dziewcząt w Polsce w XVII–XVIII wieku*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1995, nr 3, s. 52.

⁵ *Historia życia prywatnego*, t. 4, s. 294.

omówiony został w sposób bardzo przejrzysty. Jest to przemyślane, dojrzałe studium o zakładach kształcących kobiety na poziomie ponadelementarnym w Stanach Zjednoczonych.

Warto podkreślić, że książka została przygotowana z dużą starannością edytorską, a elegancka i ciekawa okładka, wprowadzająca w klimat i tematykę publikacji, podnosi jej walory estetyczne. Bogatym źródłem dla czytelnika jest tutaj obszerna bibliografia. Problematyka omawianej pracy dobrze wpisuje się w próby zaprezentowania zagadnień edukacji kobiet w historiografii polskiej. Książka przygotowana solidnie, stanowi cenną pozycję traktującą o problematyce edukacji kobiet, uwzględnia najnowszy stan badań w tej dziedzinie i wnosi wiele nowych, cennych ustaleń do naszej dotychczasowej wiedzy o dziejach edukacji kobiet w Polsce, Anglii i Stanach Zjednoczonych.